

РОЛЬ БАЛЬНОЇ ХОРЕОГРАФІЇ ТА ЇЇ КУЛЬТУРНОЇ МІСІЇ В СУСПІЛЬСТВІ. СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Досліджується структурно-функціональний аспект бальної хореографії, яка зі зміною історичних умов набуває нової якості не лише завдяки змісту, але й завдяки оновленню структурних елементів, що її утворюють.

Ключові слова: бальна хореографія, танець, мистецтво, функції.

Исследуется структурно-функциональный аспект бальной хореографии, которая с изменением исторических условий приобретает новое качество не только за счет содержания, но и благодаря обновлению структурных элементов, которые её образуют.

Ключевые слова: бальная хореография, танец, искусство, функции.

The author examines the structural and functional aspect of ballroom dance. The analysis of the history of ballroom dance. Ballroom choreography acquires a new quality thanks to a new structural elements.

Key words: ballroom dancing, dance, art and function.

Стосовно ролі бальної хореографії та її культурної місії в суспільстві аксіоматичним є твердження про її побіжну участь у реалізації численних функцій, які презентує хореографія як складова культури суспільства, й один із видів мистецтва та засіб організації дозвілля. Цей аспект дослідження є актуальним, оскільки проблеми дозвілля сьогодні стали дуже важливими для розвитку теоретичних основ хореографії. Формується перспективний напрям — соціологія дозвілля, значний внесок у розвиток якої зробили Ж. Фрідман, Ж. Дюма, М. Каплан, Г. Віденський, Г. Клута, А. Заломек, З. Скужинський та інші.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше в українській культурології уточнюються важливі аспекти функцій бальної хореографії та їх взаємодія між собою.

Мета: інтегруючи функції культури, мистецтва, дозвілля, проаналізувати специфіку їх реалізації системою бальної хореографії та відповідно до її можливостей здійснити поділ цих функцій на головні та другорядні з обґрунтуванням їхніх особливостей. Але мета, завдання та обсяг дослідницького матеріалу потребують окремого дослідження. Нині можна лише орієнтуватися на функції, пов'язані з актуалізацією сутнісних можливостей, притаманних системі хореографічного мистецтва, серед яких слід назвати такі: естетична — зумовлює осмислення танцю з позицій

категорії естетики; пізнавальна — виражає його специфіку як засобу пізнання світу через художні образи; інформаційна — танець як форма набуття й передачі соціального досвіду; соціалізуюча, що пов'язана з розглядом танцю як засобу долучення до системи соціальних і культурних цінностей, як форму адаптації в соціальній групі; комунікативна — визначає роль танцю в спілкуванні людей; регулятивна, за допомогою якої визначається місце танцю в системі норм і цінностей, що регулюють суспільні відносини; семіотична, завдяки якій обмін знаннями та досвідом відбувається засобами мови хореографічного мистецтва; гедоністична, через яку реалізується здатність танцю забезпечувати емоційне задоволення; рекреаційно-оздоровча — пов'язана з можливостями хореографії бути засобом релаксації, відновлення фізичних і психічних сил людини; виховна, на важливість якої звертали увагу ще мудрі елліни. Деякі з цих функцій ґрунтовно розглянуті дослідниками класичної та народної хореографії. Щодо бального танцю, то функцією, яку вважали однією з основних, була виховна. Відтак дослідження оптимального функціонування системи бальної хореографії є доволі перспективним, тому в межах публікації вважаємо за доцільне розглянути важливі для цієї сфери функції, які в чистому вигляді реалізують сутність і потенціал бального танцю. Насамперед розглянемо естетичну, пізнавальну, інформаційну, соціалізуючу, регулятивну, семіотичну та виховну функції.

Естетична функція завжди посідала важливе місце в хореографічному мистецтві. Історичний огляд розвитку бальної хореографії свідчить, що, незважаючи на зміни її танцювальних форм, у танцях завжди зберігалось відчуття естетичної атмосфери суспільства. Від епохи Відродження спостерігається прагнення до ідеалів витонченого, прекрасного. Танець посідає почесне місце поруч із музикою, живописом і скульптурою. Виникла необхідність надати змісту крокам, одухотворити рухи, таким чином, у танці виробились єдність характеру й виразність, що поєднувались зі співмірними рухами корпусу. Саме таким танець було визнано не лише розвагою, але й благородним мистецтвом, що стало засобом відтворення душевного настрою в гордовитому ритмі красивих ліній.

За допомогою мистецтва хореографії відбувається формування художніх смаків, художніх здібностей і потреб людини. В особистості формується певна ієрархія ціннісно-естетичних орієнтирів, вона сприймає світ крізь призму образності та уяви, виникають бажання та вміння творити за законами краси.

Пізнавальна функція хореографічного мистецтва відбиває його специфіку як засобу пізнання світу через художні образи. Художній образ є засобом перетворення та творчого освоєння дійсності у формах людської уяви й ідеалізації людських переживань

і вражень. Він радше виражає дійсність у її людських вимірах, ніж її саму по собі. Водночас образу, що не пов'язаний із реальною дійсністю, не існує в природі.

Бальний танець, відповідно до своєї образної системи та її закономірностей, в умовній, хореографічній формі відображає явища життя. Так, у ньому виявляються визнані суспільством етика, мораль, норми стосунків і поведінки людей. Зміни, що відбуваються в економічному, соціальному, політичному житті, рівень загальної культури суспільства, набувають утілення в мистецтві та, відповідно, в бальній хореографії. Отже, бальний танець як один із жанрів хореографічного мистецтва є специфічною формою відображення дійсності.

Пізнавальна функція хореографічного мистецтва тісно пов'язана з інформаційною, за допомогою якої відбуваються набуття й передача соціального досвіду. Зміст існування мистецтва як суспільного явища полягає в тому, щоб робити спільним надбанням, тобто передавати від однієї людини до іншої, від одного покоління до наступного, набутий окремими людьми духовний досвід. У цьому аспекті мистецтво набуває великої соціальної значимості, адже перетворення в загальне надбання досвіду кожного індивідуума відповідає інтересам розвитку суспільства.

Хореографічне мистецтво пов'язане з акумуляцією й трансляцією емоційно-чуттєвого досвіду. Через рухи тіла, через танець люди виражають власні почуття, сум, радість, пристрасть, бажання. На думку М. С. Кагана, в мистецтві всіх народів на ранніх стадіях його розвитку провідна роль належала таким художнім компонентам, як танець і орнамент, а образотворчі форми виконували другорядну роль [4, с.387-390].

На початку історичного розвитку людство відчувало велику потребу в орнаменті й орнаментувало більшість корисних предметів: житло, посуд, зброю, одяг, людське тіло, яке прикрашали розписом і орнаментально скомпонованими прикрасами. Орнамент домінував не лише у світі речей, але й у музиці, поезії, в яких акцентовано не на змісті й образі, а на ритмічній структурі. Пісні часто співали без слів, які перекручували для змісту.

Аналогічним було співвідношення хореографічної та акторської мов у давніх обрядових діях: творчість не виходила за межі пантоміми, яка немовби розчинялася в гімнастичному танці. Саме тому її образний зміст майже не зрозумілий для непосвячених.

Значна роль орнаментики й танцю на ранніх стадіях художнього розвитку людства зумовлена специфікою їх художнього змісту, здатністю виражати найзагальніші емоційні стани й рухи широкого кола людей. Це пояснюється нерозвинутістю мови, в якій „емоційний елемент... був сильнішим за змістовний» [4,

с. 388]. Г. Гачев у своєму дослідженні „Розвиток образної свідомості в літературі» підкреслив, що „мова танцю й музики виражає „загальний досвід племені», тоді як слово тяжіє до передачі одиничного змісту» [3].

Інформація, що передається мовою танцю, є загальнодоступною, вона засвоюється іншими народами краще, ніж та, що передана словами. Інформативні можливості художньої мови значно ширші, тому що мова хореографічного мистецтва є зрозумілішою, метафоричною, гнучкою, емоційно, естетично багатого, ніж природна розмовна мова. Долучаючись до цього мистецтва, людина непомітно та невимушено здобуває знання про світ у процесі насолоди художнім твором.

Слід зазначити, що інформаційна функція хореографічного мистецтва пов'язана з проблемами популяризації бальної хореографії, обміну знаннями, вміннями, навичками, технічними та художніми здобутками між режисерами-постановниками та виконавцями, комунікації між танцівником та глядачем, поширення мистецьких зразків хореографів.

Соціалізуюча функція хореографії пов'язана зі ставленням до танцю як засобу долучення до системи соціальних та культурних цінностей та однією з форм адаптації в соціальній групі, тобто за допомогою танцю відбувається соціалізація особистості — формування таких її якостей, які забезпечують залучення до певної спільноти. Засвоюючи через танець естетичні та художні цінності, особистість залучається до тих суспільних відносин, які є естетичними цінностями. Хореографічне мистецтво, в якому об'єктивується й значною мірою концентрується естетичне ставлення людини до світу, є важливим фактором соціалізації особистості, оскільки пов'яже її із суспільством інтимними зв'язками й впливає на найсокровенніше в людській поведінці. За допомогою хореографії відбувається формування особистості, її світогляду й естетичних смаків.

Соціальний досвід передається через знакову систему культури, зокрема, через лексику бального танцю. Досвід багатьох поколінь зберігається в поняттях, символах, своєрідній мові хореографічного мистецтва, в зразках художньої творчості; передається мовою хореографічного мистецтва, допомагає людині виробити власні настанови та ціннісні реакції стосовно типових життєвих ситуацій. Отже, вплив мистецтва загалом і бальної хореографії зокрема спрямований на соціалізацію особистості та її самоствердження.

Регулятивна функція хореографічного мистецтва реалізується за допомогою художніх норм та зразків, засвоєння яких є дуже важливим. Художньо-мистецький рівень як нормативна сторона хореографічного мистецтва має відповідати вимогам,

що висуваються до духовного світу людини, її світогляду, знань, умінь та навичок. Нормами хореографічного мистецтва є певні рухи в танцях різної складності. Засвоюючи ці норми, людина стає суб'єктом мистецької діяльності. Художні норми бальної хореографії набувають відбиття в знахідках балетмейстерів і танцівників, створенні яскравих образів, використанні нових прийомів і засобів у танці. Регуляторами хореографічного мистецтва є не лише норми, а й зразки. Такими зразками для бальної хореографії є надбання минулого, творча діяльність відомих вітчизняних та зарубіжних танцівників і ансамблів бального танцю.

Слід зазначити, що норма в хореографічному мистецтві є загальною вимогою, засвідчує досягнення в цій сфері. Зразки — це те, що максимально повно й точно відповідає ідеалу. Ідеал у мистецтві досягається в процесі виховання особистості, набуття нею високого рівня професійної майстерності. Цей процес постійно триває й головними у ньому є досягнуті зразки найкращого, найвищого. Деякі з цих зразків поступово стають загальними нормами творчої поведінки, а їх згодом замінюють нові, досконаліші. В цьому й полягає регулятивна роль зразка.

На окрему увагу заслуговує семіотична функція хореографічного мистецтва, завдяки якій засобами мови цього мистецтва відбувається обмін знаннями та досвідом. Відомо, що культура людства пов'язана зі сферою знаків та символів. Танець також має власну мову символів, суть якої полягає в тому, що вона віддзеркалює глибинні пласти підсвідомості, віддзеркалює внутрішні переживання, думки, почуття. Символічна мова є мовою несвідомого, її знає все людство. Зміст і значення символічних рухів, жестів, поз танцю сягає несвідомої архетипної ночі людства, «колективного несвідомого» (К. Т. Юнг). Первісна людина володіла невеликою кількістю рухів, але кожного дня виникали нові труднощі, внаслідок чого вироблялися алгоритми поведінки й типізація нових жестів. Одним із способів поповнення давнього танцювального арсеналу було копіювання рухів тварин. Використовуючи невичерпні можливості пластики людського тіла, в хореографічному мистецтві протягом століть удосконалювалися й розроблялися танцювальні рухи. У результаті цього складного процесу виникла система власне хореографічних рухів, особлива художньо-виражальна мова пластики, що становить матеріал для створення хореографічної образності. Отже, танець — це текст, який проникає у свідомість і сприймається глядачем як сукупність знаків, що мають просторово-часову структуру й містять інформацію про реалії людського буття. Мова танцю — це мова людських почуттів, танцювальний рух відображає реальну дійсність.

Розглянуті нами функції закономірно зумовлюють вихід на виховну функцію бального танцю, реалізація якої відбувається

в комплексі з іншими. Бальний танець завжди відбивав правила належної поведінки. Огляд літературних джерел з бальної хореографії, поданий у першому підрозділі, свідчить, що жодна книга, жодний посібник не обмежувалися лише описом танців і обов'язково містили розділ з правилами шляхетного поводження всіх учасників танцювальних заходів. Передаючи від покоління до покоління традиції побутових танців, народ зафіксував у них норми поведінки людей під час спілкування, традиційні святкові канони й живий кодекс моралі. Зі змінами способу життя й норм поведінки відбувалися зміни в характері та манері виконання одних і тих самих танців, виникали їх нові форми. Танець у всі часи мав більш-менш церемоніальні особливості. Зважаючи на загальну атмосферу більшості сучасних вітчизняних танцювальних заходів та дискотек, у це буває важко повірити. Але упередження стосовно форм молодіжного дозвілля притаманні всій історії бальної хореографії, особливо її розвитку у ХХ ст. Справа не в танцях, навіть враховуючи сучасну тенденцію звернення до їх ранніх форм, а в культурі організації дозвіллевих заходів з використанням танців, у змісті самої системи виховання нашого прагматичного суспільства.

На важливу виховну роль танцю вказувало багато дослідників. С. Компан у згаданій праці «Словник танцю, що містить історію, правила й основи танцювального мистецтва» (1787) зазначає: «Танець використовують для виховання юнацтва як засіб, що може дати достатньої пружності тілесним силам, зберегти поворотність тіла і розкрити його принади» [6, с. 24]. Отже, бальний танець може відігравати значну роль у вихованні молоді. Це пов'язано з багатогранністю жанру, виду хореографічного мистецтва, що містить засоби музичного, пластичного, спортивно-фізичного, етичного й художньо-естетичного розвитку й освіти. Музичний розвиток особистості забезпечує ознайомлення з ритмічними й мелодичними картинками танцювальної музики. При цьому виробляються вміння відчувати ритм як основу й водночас сприймати мелодичний рисунок, насолоджуватися аранжуванням і навіть передбачати мелодичний розвиток.

Бальний танець є одним із найдоступніших видів фізичної діяльності. Він дозволяє формувати кістково-м'язовий апарат у дітей, розвивати його в підлітків і підтримувати в гарній фізичній формі дорослих людей. Крім того, бальний танець — певний енергетичний регулятор у суспільстві. Молодим людям, надто енергійним, танець допомагає знімати надлишкову енергію. Велику роль бальний танець відіграє у вихованні культури стосунків між чоловіком і жінкою, в цьому виявляється його морально-етичний аспект. Він також сприяє духовному зростанню особистості. Вчені зазначають, що як тільки людина набуває найвищого рівня

культури, вона одразу починає слухати складнішу, естетично більш цінну музику й танцювати інші танці [6, с. 56]. А це означає, що свідомо чи несвідомо вона прагне свого вдосконалення, яке зумовлює підвищення особистої культури.

Зміст виховної функції танцю передбачає поширення та урізноманітнення форм підготовки до відносно вмілого його виконання, хоча реальність у цій сфері свідчить про зворотнє співвідношення між суспільними та спортивними танцями — на користь останніх. Масове ж залучення наших співвітчизників до цього красивого явища культури, виду хореографічного мистецтва, засобу дозвілля ще чекає на свій час.

Отже, перебираючи на себе побіжні потенції функцій культури й мистецтва, бальна хореографія оптимально реалізує іманентно притаманні їй функції, серед яких визначено й детально проаналізовано: естетичну, пізнавальну, інформаційну, соціалізуючу, регулятивну, семіотичну та виховну.

Естетична функція хореографічного мистецтва ще раз підтверджує думку про те, що бальний танець є соціально-культурним і мистецьким феноменом. Композиція бального танцю — це водночас процес його творення, який має естетичну та художню цінність. Пізнавальна функція хореографічного мистецтва відбиває його специфіку як засобу пізнання світу через художні образи. Маючи власну образну систему, бальний танець, згідно з її закономірностями, в умовній, хореографічній формі відображає явища життя. Він як один із жанрів хореографічного мистецтва є специфічною формою презентації дійсності. Пізнавальна функція хореографічного мистецтва тісно пов'язана з інформаційною, за допомогою якої відбувається набуття й передача соціального досвіду через знакову систему культури, зокрема через лексику бального танцю. Досвід багатьох поколінь в поняттях, символах, своєрідній мові хореографічного мистецтва, зразках художньої творчості. Вплив мистецтва загалом і бальної хореографії зокрема спрямований на соціалізацію цілісної особистості та її самоствердження. Регулятивна функція хореографічного мистецтва реалізується за допомогою художніх норм та зразків, засвоєння яких є дуже важливим. Художні норми бальної хореографії набувають відображення в знахідках балетмейстерів і танцівників, створенні яскравих образів, використанні нових прийомів і засобів у танці. Семіотична функція в бальній хореографії заслуговує на окрему увагу, адже завдяки їй засобами мови цього мистецтва відбувається обмін знаннями та досвідом. Розглянуті нами функції закономірно зумовлюють вихід на виховну функцію бального танцю, реалізація якої відбувається в комплексі з іншими.

Перспективним може бути дослідження інших функцій, як, наприклад: катарсично-компенсаторної та комунікативної.

Список літератури

1. Балет: енциклопедія. — М. : Сов. енциклопедія, 1981. — 623 с. (С. 56–57, 503–504).
2. Василенко К. Ю. Лексика українського народно-сценічного танцю: Навч. посібник / К. Ю. Василенко. — К. : Мистецтво, 1996. — 494 с.
3. Гачев Г. Д. Национальные образы мира: Космо-Психо-Логос / Г. Д. Гачев. — М. : Прогресс-культура, 1995. — 480 с.
4. Каган М. С. Морфология искусства / М. С. Каган. — Л. : Искусство, 1973. — 440 с.
5. Легка С. А. Українська народна хореографічна культура ХХ століття. Дис. канд. історичних наук / С. А. Легка. — К. : КНУКіМ, 2003. — 173 с.
6. Цареградская Т. В. На танцплощадке ... три века назад / Т. В. Цареградская. — М. : Знание, 1991. — 64 с.

Надійшла до редколегії 16.12.2011 р.